

Гураленко Н. А.

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доцент
кафедри теорії та історії держави і права, кандидат юридичних наук,
доцент*

ІСТИНА У ПОСТКЛАСИЧНОМУ ВИМІРІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДДІВСЬКОГО ПІЗНАННЯ

Питання щодо істинності правових норм – одне з найскладніших, дискусійних та малодосліджених в юриспруденції. Ця проблема обумовлена тим, що, з однієї сторони, змінюються уявлення про істину (включаючи скептичну теорію про відмову від такого поняття), а з іншої сторони, достатньо спірною вважається спроба застосувати критерій істинності до деонтичних модальностей, різновидом яких є нормативні судження. Застосування щодо правових норм традиційного розширювального розуміння істини як правди сьогодні також викликає серйозні проблеми (логіка прихильників цієї точки зору зводиться до того, що норми права передбачають тенденції розвитку об'єктивної дійсності; й лише за умови, якщо норма права відображає дійсний стан справ, її можна вважати істинною). Вважається, що класичний підхід до розуміння істини у праві залишає поза увагою чимало важливих моментів: по-перше, нормативне судження завжди оціночне. За великим рахунком норми права – прескриптивні, вони не описують дійсність, а уповноважують, зобов'язують чи забороняють певну поведінку; при цьому оцінка здійснюється не з позиції істина-хиба, а з точки зору модальних опозицій, тобто з позиції правильне-неправильне, допустиме-недопустиме; по-друге, будь-який загальний опис (особливо якщо він стосується практичної діяльності широких мас) є ймовірним та частково спотворюючим реальність; по-третє, норми права не можливо піддати такій же процедурі перевірки, що й описові судження, тобто верифікувати до суджень про одиничне (до фактів) й перевірити за критерієм ефективності – результат такої процедури завжди буде відносним та неповним (Честнов І. Л. Постклассическая теория права. СПб. : Издательский Дом «Алеф-Пресс», 2012. с.413–414); й по-четверте, разом із закріпленням позитивного, норма права завжди стоїть на перешкоді утвердження нового й прогресивного. Основна гносеологічна вада норми полягає у тому, що вона завжди постає як істина, а все інше – як неістинне, має підганятись під неї. В нормі зупиняється пошук істини, і це вже робить її принципово неістинною щодо мінливого, динамічного світу, який перебуває в постійному розвитку і саморозкритті (Козловський А. А. Право як пізнання: Вступ до гносеології права. – Чернівці : Рута, 1999. – С. 49). Істина – це динаміка, постійний пошук істини. Як зазначає Е. Мурадян: адекватне відображення об'єкта суб'єктом є репрезентацією справжності. Головне завдання у пошуках істини – максимальне зближення дійсності та нашого уявлення про неї. У світі нема нічого абсолютного, все відносне (Мурадян Э. Истина как проблема судебного права. – М., 2002. – С. 132).

Відповідно до вищезазначених теоретичних позицій складається ситуація й у сучасній вітчизняній судовій практиці, незважаючи на те, що здебільшого основне завдання, яке постає перед суддею, полягає у намаганні встановити точну відповідність своїх висновків обставинам конкретного факту. Характеризуючи динамічний характер істини, вітчизняний філософ права А. Бернюков наголошує: «реальність існує сама по собі, детермінуючись для нас антропологічними особливостями у відображенні констатуючого характеру дійсності, змінюючись щодо певного факту, адекватно розвитку нашого досвіду. Правда «вчорашня» завжди відрізняється із «сьогоднішньою», завтра ж вона буде здаватися нам ще зовсім іншою (С. Бернюков А. Здійснення правосуддя: герменевтичний підхід // Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення : колективна монографія / Відп. ред. В. С. Бігун. – К., 2009. – С. 157). Істина як результат пізнання – змінна, за певних умов життя – одна, при інших – може бути кардинально протилежною, а минулий варіант розуміння завжди протистойть майбутньому. Істина існує, однак постійно постає перед нами в розвитку, відображається через формування і зміну. Наявні всередині справжнього (або варіативного знання) фрагменти істини формують шлях пізнавального прогресу. У судових справах за нововиявленими обставинами завжди присутній процес зростання істинного знання. Основою такого феномену є постійна еволюція й розвиток гносеологічної активності мислення судді. У зв'язку із цим заслуговує на увагу теорія критичного реалізму, за якою істина є тим горизонтом нашого знання, який весь час віддаляється у процесі пізнання, і який повинен завжди існувати, оскільки без нього саме дослідження стає безглуздом. Фіксація якогось моменту пізнавального процесу як абсолютно істинного призупиняє сам процес і перетворює істину у статистику. На фоні тотальної змалюваності й розвитку судового процесу зупинка пошуку, стагнація пізнання і статична істина неминуче перетворюються на хибу через невідповідність новим умовам і обставинам, а тому не зможуть слугувати основою справедливого рішення суду. У такій реальності результат суддівського пізнання постає не таким, що «знає» істину, а таким, що шукає її, що наближається до неї, не віддаляючись при цьому від реальності.

Отже, істиною стає сам пошук істини, здатність досягти її і прийняти. Істина завжди є, але, на жаль, не завжди одразу відкривається. Залежачи від людських інтересів та потреб, вона завжди існує лише в одному «примірнику», однак проявляється в кількісно безмежних варіантах тлумачення індивіда – її інтерпретацій багато. Суб'єкт зупиняється на певній миттєвості з нескінченності, тобто перед ним розкривається лише одна з граней багатоманітності пізнавального явища. Лише за умови пошуку істини, прагнучи до її встановлення, судовий процес набуває своєї природної суті і відрізняється від формального вирішення справи, тоді як судова пізнавальна спрямованість поза істиною призводить до зневіри, нігілізму та рівнозначна відмові від правосуддя.